

การพัฒนาโจทย์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

Development of research problem of community based research

RDI-SNRU

Research and Development Institute
Sakon Nakhon Rajabhat University

การพัฒนาโจทย์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เจ้าของลิขสิทธิ์

จัดพิมพ์และเผยแพร่

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

เลขที่ 680 อาคาร 10 ถนนนิตโย ตำบลธาตุเชิงชุม

อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 47000

โทรศัพท์/โทรสาร 0 4274 4010

website : <http://rdi.snru.ac.th>

E-mail : rdi_snru@snru.ac.th

การพัฒนา “โจทย์งานวิจัย” เพื่อท้องถิ่น

การพัฒนาโจทย์วิจัยในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญและเป็นหัวใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวชี้วัดว่างานวิจัยชิ้นนั้นจะเกิดขึ้นมาได้หรือไม่ และเมื่อทำแล้วจะมีขอบเขตขนาดไหน มีทิศทางอย่างไร เกิดผลกระทบอะไร มากน้อยแค่ไหน ซึ่งงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีเป้าหมายอยู่ที่ผู้รับประโยชน์โดยตรงจากงานวิจัย คือ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นวิจัย โดยอาศัย ฐานคิด/วิธีคิด เป็นหลักการอย่างน้อย 4 ประการ คือ

1. โจทย์วิจัยต้องมาจากปัญหาความต้องการของชุมชน
2. โจทย์วิจัยนั้นต้องมีความเป็นไปได้ที่จะประสพผลสำเร็จ
3. โจทย์วิจัยต้องยกระดับทักษะการแก้ปัญหาของชาวบ้านผ่านการศึกษาค้นคว้าข้อมูล (ไม่ใช้การปฏิบัติการโดยไม่ค้นหาข้อมูลก่อน)
4. ทุกคนที่เข้าร่วมมีความเข้าใจต่อโจทย์วิจัยอย่างชัดเจน

ดังนั้น นักวิจัยที่เป็นนักวิชาการต้องเปิดตัวเอง เดินออกจากห้องปฏิบัติการ แล้วเปิดตา เปิดใจ เข้าไปหาชุมชน จึงจะได้โจทย์วิจัยที่กำกับด้วยหลักการสำคัญ 4 ข้อ ข้างต้น โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่น ดังนี้

การเตรียมตัว ก่อนลงชุมชน

เป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการเตรียมตัวดีจะทำให้เราได้สิ่งที่ต้องการมาอย่างครบถ้วน ดังนั้น ในการเตรียมตัวลงชุมชนเพื่อพัฒนาจิตวิทยวิจัย ควรมีการเตรียมตัวเบื้องต้น ดังนี้

1

กำหนดจุดประสงค์ก่อนลงพื้นที่

จะต้องมีการกำหนดให้ชัดเจนว่าในแต่ละครั้งต้องการอะไร มากน้อยแค่ไหน โดยการพัฒนาจิตวิทยวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจดำเนินการในแนวทาง ดังนี้

- ครั้งแรก เป็นการแนะนำและทำความเข้าใจแนวคิด แนวทาง การทำงานวิจัย และสอบถามความต้องการของชุมชนว่าสนใจที่จะทำงานวิจัยไปพัฒนาท้องถิ่นตนเองหรือไม่
- ครั้งที่สอง จะเป็นการประชุมระดมความคิดเห็น ค้นหาโจทย์ ประเด็นปัญหา ประเด็นวิจัย รวมถึงการหาทีมวิจัย
- ครั้งที่สาม เป็นการประชุมระดมความคิดเห็น ดูรายละเอียดข้อเสนอโครงการร่วมกันของทีมวิจัย ซึ่งในบางโครงการอาจมีการลงพื้นที่หลายครั้ง ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชนและความเข้าใจต่อโครงการวิจัยร่วมกัน

2

ประชุมทำความเข้าใจกับทีมงาน ในการจัดเวทีพัฒนาจิตวิทยวิจัย ควรมีการทำงานช่วยเหลือกันเป็นทีม ดังนี้

- ประชุมออกแบบกระบวนการจัดเวทีร่วมกัน
- แบ่งบทบาทหน้าที่กันให้ชัดเจน เช่น ผู้ดำเนินการประชุม ผู้บันทึกข้อมูล ผู้สรุปประเด็น ผู้ประสานงาน เป็นต้น
- ประชุมทำความเข้าใจสิ่งที่ต้องการ (วัตถุประสงค์)
- กำหนดวิธีการ/รูปแบบ ในการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม
- กำหนดเวลา การดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม
- กำหนดและเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ในการดำเนินกิจกรรม

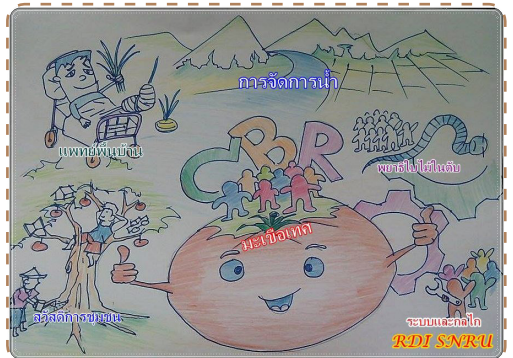
- ### 3
- ประสานงานเตรียมการพื้นที่ สิ่งที่ต้องทำ คือ
- ประสานงานกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์/เป้าหมาย/การดำเนินกิจกรรม เป็นต้น
 - นัดหมายเพื่อเตรียมผู้เข้าร่วม
 - เตรียมสถานที่
 - เตรียมสื่อ/วัสดุ/อุปกรณ์
 - เตรียมอาหาร/อาหารว่าง

4

เตรียมทำความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ สิ่งที่ต้องรู้ คือ

- ข้อมูลบริบทพื้นที่ที่เราจะลงไปพัฒนาวิจัยเพื่อช่วยในการตั้งประเด็นในการประชุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ข้อมูลของตัวบุคคลในชุมชน คือ ผู้นำหรือชาวบ้านว่าเขาทำอะไร สนใจเรื่องอะไร มีปัญหาและความต้องการเบื้องต้นอย่างไร การรู้เขา รู้เรา จะทำให้การทำงานสำเร็จได้ง่ายยิ่งขึ้น

วิธีการที่จะรู้ข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น อาจทำได้โดยการศึกษาข้อมูลมือสองจากเอกสาร หรือพูดคุยกับผู้นำชุมชนก่อน ในช่วงของการเข้าไปประสานงานเตรียมการกับพื้นที่ก็ได้

การจัด เวทีชุมชน

การจัดเวทีพัฒนาโจทย์วิจัย โดยทั่วไปจะใช้รูปแบบประชุมกลุ่มแบบเข้มข้น (Focus Group Discussion) ซึ่งจะต้องเชิญผู้เกี่ยวข้องทั้ง ผู้รู้ ผู้นำ และผู้มีส่วนสำคัญกับการตัดสินใจทำวิจัยหรือพัฒนาชุมชนเข้าร่วม โดยมีขั้นตอนสำคัญ ๆ ดังนี้

การแนะนำตัวและชี้แจงจุดประสงค์การประชุม

1

ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและเทคนิคของผู้ดำเนินการประชุม มีหลักการเบื้องต้น คือ

- ควรมีกระบวนการทำความรู้จักและคุ้นเคยกัน ก่อนการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ
- ผู้ดำเนินการประชุม ควรมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดประชุมให้ผู้เข้าร่วมรับทราบร่วมกันว่า ประชุมเพื่ออะไร และจะใช้เวลานานน้อยแค่ไหน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เตรียมตัวและเตรียมประเด็นในการแลกเปลี่ยนได้

4

การค้นหาคำศัพท์ภาพชุมชน

การระดมคำศัพท์ภาพของชุมชน หรือทุนทางสังคมของชุมชน ที่จะเป็นปัจจัยบวกช่วยให้การทำงานวิจัยประสบความสำเร็จได้ ซึ่งประกอบด้วยทุนด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ทุนทรัพยากรธรรมชาติ
- ทุนทรัพยากรที่คนสร้างขึ้น
- ทุนทรัพยากรมนุษย์
- ทุนองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- หน่วยงานองค์กรที่จะเข้ามาหนุนเสริมชุมชนในการทำงาน

การทำงาน

วิธีการค้นหาคำศัพท์ภาพชุมชน ก็ใช้คำถามง่าย ๆ เช่น ทุนภูมิปัญญา หรือข้อดีของชุมชนมีอะไรบ้าง จากนั้นก็ตั้งคำถามให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมลงรายละเอียดในแต่ละเรื่อง

2

การอธิบายแนวคิด หลักการ วิธีการ ของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เนื่องจากงานวิจัยเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวบ้าน เราต้องทำความเข้าใจกับเขาก่อนว่า งานวิจัยคืออะไร มีความเป็นมาอย่างไร และเกี่ยวข้องกับชาวบ้านอย่างไร โดยเทคนิควิธีการง่าย ๆ ที่ใช้ คือ

- การอธิบายหรือการวาดภาพประกอบบนกระดานรูป (Flip chart) เพราะจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจง่ายกว่าการพูดปากเปล่าเพียงอย่างเดียว

- การอธิบายว่างานวิจัยคืออะไร ทำไมชาวบ้านจึงควรมาทำวิจัย ซึ่งงานวิจัยแบบนี้บทบาทของชาวบ้านแตกต่างจากวิจัยแบบอื่นอย่างไร มีวิธีการทำอย่างไร และสุดท้ายต้องบอกว่าทำแล้วชาวบ้านได้อะไร พร้อมกับยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมมาประกอบในการอธิบาย

- ควรเปิดโอกาสให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันไปด้วยตลอดการจัดกิจกรรมเพื่อเป็นการสร้างการมีส่วนร่วม

- ควรถามความสนใจของชาวบ้านว่าสนใจงานแบบนี้ไปใช้กับชุมชนของเขาหรือไม่ อย่างไร

สิ่งสำคัญของขั้นตอนนี้ คือ ทำอย่างไรก็ได้ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและเห็นประโยชน์ของงานวิจัยในแนวนี้นี้ และตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัย อาจจะต้องใช้สื่ออื่นมาช่วย เช่น สื่อวิดิทัศน์ ภาพโปสเตอร์ แผ่นพับ เป็นต้น

3

การค้นหาปัญหาชุมชน

ด้วยหลักการที่ว่าโจทย์วิจัยต้องมาจากปัญหาความต้องการของชุมชน ดังนั้น การค้นหาปัญหาความต้องการเพื่อพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย มีวิธีการที่นิยมใช้ทั่วไป ดังนี้

- การระดมความคิดเห็น ซึ่งเครื่องมือที่นำมาช่วยจับประเด็นในการระดมความคิดเห็นที่ง่าย คือ Mind Map

- เทคนิคการระดมปัญหา ช่วงแรก ควรมองชุมชนในเชิงระบบ เช่น ระบบชุมชน ประกอบด้วย เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากนั้นก็ตั้งคำถามเพื่อการระดมปัญหาในแต่ละด้าน และบันทึกไว้ในกระดานรูป (Flip chart) ในรูปแบบ Mind Map เพื่อให้เห็นไปพร้อม ๆ กัน และการดูสภาพปัญหาในแต่ละด้าน จะทำให้เราจับประเด็นได้ง่ายขึ้น

การแนะนำตัวและชี้แจงจุดประสงค์การประชุม

5

จะทำให้เราทราบว่าชุมชนกำลังสนใจเรื่องอะไร และ
รู้เหตุผลของการที่ชุมชนสนใจเรื่องนั้น ๆ นำมาเป็นข้อมูล
สำหรับการดำเนินการขั้นตอนต่อไป โดยการให้ผู้เข้าร่วมเวที
ประชุมเป็นผู้ตัดสินใจว่าปัญหาอะไรที่มีผลกระทบต่อคนใน
ชุมชนมากเป็นอันดับหนึ่ง อันดับสอง หรืออันดับสาม พร้อม
กับการให้เหตุผลประกอบ โดยใช้วิธีการเอาข้อมูลเกี่ยวกับ
ตัวปัญหา เช่น สภาพ ผลกระทบ ความเร่งด่วน ความรุนแรง
เป็นต้น มาจัดลำดับความสำคัญแทนการลงมติของที่ประชุม
(Vote)

การวิเคราะห์ปัญหาเพื่อตัดสินใจ เลือกโจทย์วิจัย

6

จะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาในเมืองต้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชุมเข้าใจร่วมกัน
และตัดสินใจเลือกประเด็นในการทำเป็นโจทย์วิจัยได้ง่ายขึ้น โดยจะนำเอาประเด็นที่จัด
ลำดับความสำคัญไว้ มาทำการวิเคราะห์ทั้งในเชิงลึกและเชิงกว้าง ดังนี้

- ใช้การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถมองปัญหาให้
ลึกและกว้างได้
- ใช้การวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) และ การคิดเชิงระบบ (System
Thinking) จะช่วยให้เข้าใจปัญหาง่ายขึ้น
- ใช้การมองธรรมชาติของปัญหาว่า ปัญหาใดก็ตามจะมีสาเหตุที่หลากหลาย
สัมพันธ์กันหลายมิติ เช่น

มิติแนวราบ คือ ปัญหาใดปัญหานึงจะมีสาเหตุหลัก ๆ ชุดหนึ่งที่เห็น
ได้ชัดเจน ว่าทำให้เกิดปัญหานั้น มิติแนวตั้งและแนวลึก คือ แต่ละสาเหตุพื้นฐาน
ของปัญหามีความเป็นระบบ และในระบบย่อยก็จะมีสาเหตุย่อย ๆ

มิติแนวตั้งแบบเชื่อมโยงที่กว้างขึ้น คือ เมื่อมองที่สาเหตุหลักอาจจะเกี่ยวโยง
กับสาเหตุอื่นที่กว้างใหญ่กว่า เช่น ปัญหาด้านโครงสร้าง ปัญหาจากกระแสโลก เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์ปัญหาแล้วเสร็จ ควรมีการประเมินความเป็นไปได้ในการทำการ
วิจัยโดยการเชื่อมโยงกับศักยภาพที่ชุมชนมีโดยให้ประเมินดูว่าประเด็นไหนเป็นปัญหา
ร่วมของคนในชุมชนมากที่สุด มีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จภายในเวลาที่
กำหนดหรือไม่ ถ้าทำแล้วจะยกระดับการเรียนรู้ของชุมชนได้หรือไม่ แล้วให้ที่ประชุม
ตัดสินใจร่วมกัน

การกำหนดคำถามวิจัย

7

คือ การกำหนดว่า สิ่งที่เราอยากรู้ อยากรหาคำตอบ ในประเด็นนี้คืออะไร จากนั้นก็ร่วมกันระดมความเห็นและตั้งเป็นคำถามวิจัยที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของที่ประชุม

การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย

8

จะกำหนดเชื่อมโยงจากการตั้งคำถามวิจัย โดยส่วนมากวัตถุประสงค์จะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมและขอบเขตเนื้อหาการวิจัย ดังนั้น ในการกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย มักจะตั้งคำถามร่วมกันว่า “ถ้าจะตอบคำถามวิจัยให้ได้จะต้องรู้หรือทำอะไรบ้าง” โดยวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อท้องถิ่นส่วนมากจะมีให้เห็นในแนวนี คือ

- ข้อที่ 1 เป็นการศึกษาริบทของชุมชนหรือเรื่องนั้น ๆ
- ข้อที่ 2 เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงประเด็น หรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง
- ข้อที่ 3 เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อตอบผลการศึกษาทั้งหมดจากโจทย์ ทั้งจากข้อมูลและผลการทดลองปฏิบัติการ

การกำหนดขั้นตอนวิธีการ

9

เป็นการออกแบบการทำวิจัยร่วมกัน ดำเนินการโดยให้ทีมวิจัยนำวัตถุประสงค์มาแตกประเด็น ถ้าจะตอบวัตถุประสงค์ให้ได้จะต้องทำอะไรบ้าง โดยให้มีการกำหนดขั้นตอนและวิธีการในแต่ละขั้นร่วมกันอย่างละเอียดให้เห็นว่าจะเริ่มจากขั้นตอนไหนและไปสิ้นสุดตรงไหน

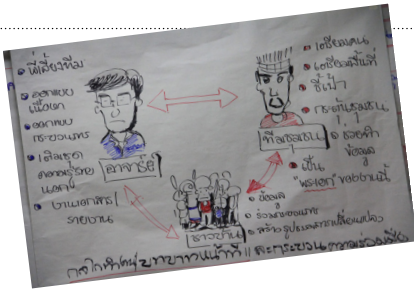

การหาทีมวิจัยร่วม

10

มีหลักการตั้งคำถามเบื้องต้นว่า “งานวิจัยแบบนี้ควรมีใครเข้ามามีส่วนร่วมบ้างจึงจะทำให้งานวิจัยประสบความสำเร็จได้” จากนั้น ก็ระดมรายชื่อในที่ประชุมเพื่อนำไปประกอบ การร่างข้อเสนอโครงการวิจัย (Proposal) ต่อไปหลังจากได้ร่างข้อเสนอโครงการวิจัยแล้ว สิ่งที่ต้องทำในขั้นตอนต่อไปก็คือ การตั้งทีมยกร่างโครงการวิจัย และมีการนัดหมายประชุมอีก ครั้งเพื่อช่วยกันปรับปรุงข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกัน

หลังการจัดเวที กับชุมชน

สิ่งที่ควรทำทุกครั้งหลังจากการจัดเวทีประชุม คือ การสรุปบทเรียนร่วมกัน เพื่อประเมินกระบวนการ เทคนิค วิธีการ และประเมินผลที่ได้จากการจัดเวทีร่วมกัน ซึ่งจะเป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของคนทำงาน และจัดปรับกระบวนการจัดเวที ในครั้งต่อไปได้ ดังนั้น อาจจะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับกำกับการกระบวนการจัดเวทีว่า ทุกครั้ง จะต้องมีการสรุปถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้และบทเรียนเล็ก ๆ ร่วมกันของทีมวิจัย

**สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**

680 ถ.มิตรภาพ ต.ธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร
โทรศัพท์/โทรสาร 0 4274 4010
<http://rdi.snru.ac.th>

